

Türkçede {-gA/Iç} ve {-(I/A)ç} Biçimbirimleri: Türetkenlik Çerçevesinde Eşsüremli Bir Çalışma

Özge Can¹, Demet Kayabaşı²

^{1,2} Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü, Tınaztepe Yerleşkesi
35390 Buca /İzmir

¹ ozge.can@deu.edu.tr, ² demetkayabasi@gmail.com

(Gönderilme tarihi 3 Ağustos 2015; kabul edilme tarihi 30 Mayıs 2016)

ÖZ: Türetim süreçleri hem birbirlerine, hem de dillere göre türetim alanı ve sıklığı açısından farklılık göstermekte bu farklılık sözcük türetme sürecinin ne kadar işlek olduğunu ortaya koymaktadır; ancak, türetkenlik derecesi türetken olma ve olmama arasındaki açık biçimde tanımlanmış bir sınıra değil, bir derecelendirmeye dayandırılmaktadır (Uzun, 2006, s. 90). Çalışmamızın çıkış noktası BİLGİÇ, ÇALGIÇ ve YARGIÇ sözcükbirimlerinde açık bir taban ayrımı yapılamamasıdır. Bu sorunun çözümlenebilmesi için {-gA/Iç} ve {-(I/A)ç} biçimbirimlerinin birbirlerine göre türetkenlik derecelerinin ve türetkenlik alanlarını saptanması gerekliliği doğmuştur. Çalışmamızda söz konusu biçimbirimlerin türetim alanlarının ne olduğu, birbirlerine göre türetkenlik dereceleri, iç içe incelenip incelenmemeleri gerektiği ve çalışmamızın çıkış noktasını oluşturan sözcükbirimlerin taban ayrımının nasıl yapılacağı Dil Derneği'nin (2012) Türkçe Sözlük'ü olarak belirlenen veri tabanı çerçevesinde incelenmiş ve elde edilen veriler tartışılmıştır. Çalışmamızda, saptanan yeni bulguların yanı sıra, alanyazındaki bulguların geçerliliğinin sınanması ve alan yazına katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: türetim, türetkenlik derecesi, türetkenlik ölçeği, Türkçede türetim, türetim biçimbirimleri

The {-gA/Iç} and {-(I/A)ç} Morphemes in Turkish: A Synchronic Approach to Derivation

ABSTRACT: Derivation processes show a high degree of variation from one language to another and in terms of the range of derivation and frequency of use. This variation indicates that derivation is a productive process, which seems to form a continuum rather than a dichotomy between productivity and unproductivity (Uzun, 2006, p. 90). This study started as a result of our observation that a certain base cannot be clearly identified in the following lexemes: BİLGİÇ, ÇALGIÇ and YARGIÇ. In order to eliminate this uncertainty, it is necessary to determine the range and the frequency of the derivations obtained by the {-gA/Iç} and {-(I/A)ç} morphemes. To this end, we examined the range of the derivations based on these morphemes and investigated their degree of productivity with respect to one another. We also aimed to answer the question whether one of the morphemes can be treated as the other's allomorph and discussed the ways in which the base of the problematic lexemes in question can be determined. Our data were the list of

<http://dx.doi.org/10.18492/dad.49646>

Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 2016/1, 17-38.

© 2016 Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

lexemes derived by $\{-gA/I\}$ and $\{-(I/A)\}$ listed in the Turkish Dictionary by Dil Derneği (2002). We discussed the data, compared the findings in the literature with the new data we presented, and thus aimed to contribute to the existing literature.

Keywords: derivation, degree of productivity, productivity scale, derivation in Turkish, derivational morphemes

1 Giriş

Dile yeni bir sözcük ekleme işlemi olarak tanımlanabilecek türetimin dilbilgisel yapı içinde bir kurallar bütünü mü yoksa bir örüntü olarak mı ele alınması gerektiği pek çok araştırmacı tarafından tartışılmış ve türetim süreçlerinin işlerlik derecesi hakkında farklı yaklaşımlar öne sürülmüştür. Türetim süreçleri, hem birbirlerine hem de dillere göre türetim alan ve sıklıkları açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılık sözcük türetme sürecinin ne kadar türetken ve ne kadar işlek olduğunu ortaya koymaktadır, ancak türetkenlik derecesi türetken olma ve olmama arasındaki keskin bir sınıra değil, bir derecelendirmeye dayanmalıdır (Uzun, 2006, s. 90). Bu alışma, temelde *BİLGİÇ*¹, *ÇALGIÇ* ve *YARGIÇ* sözcükbirimlerinde alanyazındaki $\{-g(A/I)\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinden hangisi ile türetim gerçekleştirildiği sorusundan ve söz konusu sözcükbirimlerde açık bir taban ayrımı belirlemesinin yapılmasındaki güçlükten yola çıkılarak benzer bir sessel çevreye ve işleve sahip olmaları nedeniyle çoğunlukla i içe ele alınan söz konusu biçimbirimlerin birbirlerine göre dağılımlarını ve türetkenlik derecelerini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda üç ana araştırma sorusu belirlenmiş ve yanıtları aranmıştır:

- i. $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin eklendikleri ve tütrettikleri sözcükbirimlerin sözlüksel ulamı nedir?
- ii. $\{gA\}$, $\{gI\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimleri i içe ele alınmak yerine ayrı biçimbirimler olarak mı incelenmelidir, eğer ayrı biçimbirimler olarak alınmalılarsa $\{gA\}$, $\{gI\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin türetkenlik ölçeğindeki konumları ne olmalıdır?
- iii. *BİLGİÇ*, *ÇALGIÇ* ve *YARGIÇ* sözcükbirimleri (E)ylem tabanı üzerine $\{-gA/I\}$ biçimbirimi eklenmesiyle mi yoksa (A)d türetim biçimbirimi $\{-gI\}$ 'nın üzerine $\{-(I/A)\}$ eklenmesiyle mi tütetilmiştir?

¹ Sözcükbiimler küükül biçimde yazılırken sözcükbirimlerin yazımı için büyükül biçim tercih edilmektedir (Uzun, 2006, s.18-19), bu nedenle çalışmamızda bulguları içeren çizelgeler dışında sözü edilen tüm sözcükbirimler için büyükül yazım kullanılmaktadır.

Bu araştırma sorularının yanıtlanması için öncelikle Türkçede türetim, türetkenlik derecesi, türetkenlik ölçeği, gibi kavramlar, Türkçede türetim ve türetim biçimbirimleri, ve $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimleri ile ilgili yapılmış çalışmalar betimlenmiştir. Söz konusu çalışmaların denetlenebilmesi ve çalışmamızın hedefini gerçekleştirebilmek için izlenen yöntem ve veri tabanı tanıtılmıştır. Son olarak veri tabanı çerçevesinde elde ettiğimiz bulgular sergilenmiş, alanyazındaki bulgular da değerlendirilerek tartışılmıştır.

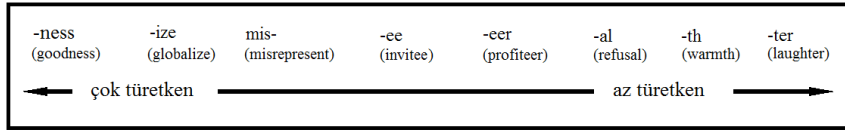
2 Kuramsal Çerçeve

Yeni bir sözlüksel birim oluşturmaya türetim denir. Dillerde türetim sürecinin nasıl işlediği dilin tipolojisine bağlıdır. Eklemeli bir dil olan Türkçede türetim, soneklerle gerçekleşmekte, öneklerin kullanımına ise ödünçleme sözcükbirimlerde rastlanmaktadır. Tabana eklenen sonek, çoğu zaman eklendiği tabanın anlamıyla bağlantılı başka bir sözcük türetmekte ve genellikle tabanın sözlüksel ulamını değiştirmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 51); ancak Türkçede her zaman kök ve türemiş sözcükbirim arasında doğrudan bir anlambilimsel bağlantı kurulamadığı (örn. *bel-li*) veya türetim birleşme (compounding) yoluyla gerçekleştirildiği (örn. *arabulucu* gibi bir türetim örneğinde, dilde *bulucu* gibi bir sözcüğün kullanılmaması) için tabanın belirlenmesi sorunlu olabilmektedir. Bu nedenle, belirli bir taban ve ondan türeyen yeni sözcükbirim yerine, biçimbirimlerin eklendikleri bir varsayımsal tabandan (hypothetical base) söz etmek gerekebilmektedir (Uzun, 2004, s.59). Bu noktadan hareketle çalışmamızda Türkçedeki $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ türetim biçimbirimlerinin dağılımı, birbirlerine göre ne kadar türetken oldukları ve eklendikleri tabanların sözlüksel ulamları açısından incelenmekte ve türetkenlik ölçeğinde olası konumlanışları tartışılmaktadır. Türkçede türetimden söz edebilmek için öncelikle türetkenlik derecesi ve türetkenliği etkileyen etmenlerden kısaca söz edelim.

Bir biçimbirimin türetkenlik derecesi söz konusu biçimbirimin ne kadar sık sözcükbirim türettiğine ve bu sözcükbirimlerin konuşucular tarafından anlaşılabilirliğine bağlıdır. Bir biçimbirim ne kadar çok türetim yapıyorsa tahmin edilebilirliği, dolayısıyla türetkenlik derecesi o kadar yüksek olmakta, bu nedenle bu biçimbirimin oluşturduğu türetimler için ayrı bir sözlük girdisine gereksinim duyulmamaktadır. Kısıtlı bir alanda türetim yapan biçimbirimlerin ise tahmin edilebilirliklerinin düşük oluşu nedeniyle türetkenlik dereceleri düşük olmaktadır (Haspelmath, 2010, s. 115). Buna karşın Uzun (2006, s. 90) bir biçimbirimin türetkenlik derecesine o biçimbirimin yaptığı türetimlerin sayısına bakarak karar verilemeyeceğini ve bir alanda (örn. ad türetme) daha türetken olan biçimbirimin bir başka alanda karşılaştırıldığı diğer biçimbirimden daha az türetkenlik sergileyebileceğini öne sürmektedir. Benzer bir biçimde Haspelmath (2010) da biçimbirimlerin türetken veya türetken

olmayan biçiminde keskin bir ayrıma tabi tutulmasındansa, birbirlerine göre üretkenlik derecelerinin ortaya konduğu bir üretkenlik ölçeğinde konumlandırılmalarının daha akla yatkın olduğunu savunmaktadır. Haspelmath'ın (2002, s. 42) üretkenlik ölçeğinde bu durum açık bir biçimde şöyle görülmektedir:

Grafik 1 - Üretkenlik Ölçeği

Grafik 1'de sergilendiği gibi üretkenlik ölçeğinde İngilizcedeki üretim biçimbirimlerinin kimileri, birbirlerine göre daha az veya daha çok üretim yapmaları ve sözlükte girdi olarak düzgülenip düzgülenmeme olasılıkları ölçüt alınarak konumlandırılmaktadır. Türkçede de üretim biçimbirimlerini üretim alanları ve sıklıkları değerlendirilerek birbirlerine göre bir üretim ölçeğinde konumlandırmak mümkündür. Bu noktada çalışmamız, inceleme nesnemiz olan biçimbirimlerin üretkenlik ölçeğinde birbirlerine göre konumlanışlarının saptanması açısından özgün bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Üretkenlik konusunda bir başka yaklaşım ise üretkenliğin geçmişte faydalılık (profitability) ve işlerlik (availability) olarak ikiye ayrılması ve bir biçimbirimin geçmişte yapılan üretimlerle yeni üretimler yapmaya olan yatkınlığının ayrı ayrı incelenmesi gerektiğidir. Bu yaklaşım, bir biçimbirimin geçmişte çok sayıda üretim yapmış olmasının onun, yeni üretimler yapmaya yatkın olduğu anlamına gelmediğini savunmaktadır. Çalışmamızda, araştırma nesnemiz olan biçimbirimlerin üretkenliği kullandığımız veri tabanı doğrultusunda faydalılık açısından ele alınmıştır. Benzer bir biçimde, bir sözcükbirimin üretkenliği incelenirken çoğunlukla ele alınan üretim sıklığının da tür sıklığı (type frequency) ve türce sıklığı (token frequency) olarak iki ayrı başlık altında ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Tür sıklığı, bir biçimbirimin belli bir bütünce içinde yaptığı toplam üretimlerin sayıysken, türce sıklığı bir üretimin belli bir bütünce içinde tekrarlanma sıklığı olarak tanımlanmaktadır (Bauer, 2003, s. 47). Çalışmamızda incelenen biçimbirimlerle yapılan üretimlerin tür sıklığı değerlendirilmiştir. Örneğin Çizelge (2)'de sergilendiği üzere Türkçede {-gIç} biçimbiriminin tür sıklığı 11'ken, içinde 10 kez DALGIÇ sözcükbirimi geçen bir metinde aynı biçimbirimle yapılan başka bir üretim yoksa {-gIç} biçimbiriminin türce sıklığı 10'dur. Aronoff (1976, s. 36)'da ise, tür sıklığı ve üretkenlik arasında ise dolaylı bir ilişki olduğu üretkenliğin ölçülmesi için bir biçimbirimin ürettiği sözcükbirimlerin, türetebileceği olası sözcükbirimlere oranının değerlendirildiği yöntemler kullanılmasının önerildiği görüşler olduğunu;

ancak, bu yaklaşımın bir biçimbirim yapabileceği olası türetimlerin sayısının öngörülmesinin türetimi kısıtlayan etmenlere karşın pek olası olmadığı yönünde eleştirildiği belirtilmiştir. Türkçede türetim sürecinin işletimi sırasında altbiçimciklenmeyi etkileyen ana etmen ses uyumudur. (örn. $\{süz-\} + \{-gA/Iç\} \rightarrow \{süzgeç\}$) Türkçede ses uyumu ünlü ve ünsüz benzeşmesi olarak iki başlıkta incelenmektedir, ünlü uyumu da kendi içinde artlık/önlük uyumu ve düzlük/yuvarlaklık uyumu olarak ikiye ayrılmaktadır:

Grafik 2 - Türkçedeki Ünlüler ve Türkçenin Ünlü Uyumu

	ön		arka	
	düz yuvarlak		düz yuvarlak	
dar	[i]	[y]	[u]	[u]
yarı dar	[e]	[]	[ɑ]	[o]
geniş			[a]	

Tabanın Son Seslemindeki Ünlü	İzleyebilecek Ünlüler
/a/	/a/, /u/
/u/	/a/, /u/
/o/	/a/, /u/
/u/	/a/, /u/
/i/	/e/, /i/
/e/	/e/, /i/
/ø/	/e/, /y/
/y/	/e/, /y/

(Göksel ve Kerslake, 2005, s. 9-21)

Grafik (2)'de izleneceği gibi Türkçede artlık/önlük uyumu tabanın son seslemindeki ünlünün art veya ön ünlü olmasına göre taban üzerinde düzgülenen biçimbirim ünlüsünün/ünlülerinin de art veya ön ünlü olmasını gerektirmektedir (örn. *böl-üm*). Düzlük/yuvarlaklık uyumunda ise tabanın son seslemindeki ünlünün düz olması taban üzerinde düzgülenen biçimbirim ünlüsünün/ünlülerinin de düz olmasını, tabanın son seslemindeki ünlünün yuvarlak olması ise, taban üzerinde düzgülenen biçimbirim ünlüsünün dar-yuvarlak ya da geniş-düz olmasını (örn. *öv-ün-dük*) gerektirmektedir (Göksel ve Kerslake, 2004, s. 21). Türkçede çekimsel ve türetimsel süreçlerin gerçekleşmesini sağlayan düzgülenme işlemlerindeki bu türden ses olayları

kimi zaman biçimbirim saptaması yapılmasını güçleştirebilmektedir (Adalı, 2004, s. 112).

Çalışma nesnemiz olan biçimbirimlerin incelendiği çalışmalarla ilgili yaptığımız alanyazın taraması sonucu Türkçede {-gl/A} ve {-(l/A)} türetim biçimbirimlerinin çoğunlukla artsüremli bir yaklaşımla izlendiği ve bu biçimbirimlerin Türkçenin tarihsel süreci ve lehçeleri içindeki değişimlerinin ortaya konulduğu görülmüş, ancak söz konusu çalışmalarda {-gA} ve {-gl} biçimbirimlerinin hem benzer sessel çevreleri paylaşmaları hem de benzer işlevler taşımaları nedeniyle çoğunlukla i içe ele alındığı ve {-(l/A)} biçimbiriminin incelenmesinde de benzer bir durumun söz konusu olduğu gözlenmiştir. Örneğin -e² biçimbirimi Yıldız'ın (2011) alışmasında {-Gl} biçimbiriminin tarihsel süreçte dilbilgiselleşmesiyle açıklanmakta, AĞAÇ rneği verilerle {-GA} biçimbiriminin de dilbilgiselleştiği ne sürülmektedir. Banguoğlu'ndan (2004) aktaran Yıldız (2011) aynı çalışmada diğer çalışmalarda sıklıkla (E)ylemden (A)d türettiği söylenen -geç biçimbiriminin kimi zaman S(ıfat) da türettiğini belirtmektedir (rn. *utangaç*). Türkçenin ilk sözlüğü olma özelliğini taşıyan *Divan-ı Lgat-ı Türk*'deki eşya adları üzerine yapılmış bir çalışmada, -gu ve -ga biçimbirimleriyle yapılan tretimlere (rn. *yoğurgu*, *kışga*) yer verilmektedir (ifti ve Yıldırım, 2012). Söz konusu biçimbirimlerin listelendiği kimi çalışmalarda ise, -geç ve -gi biçimbirimlerinin E tabanından A türeten türetkenlik derecesi düşük biçimbirimler olduğu, {-} biimbirimininse çoğunlukla dönüşlü E'lere eklendiği (rn. *utanç*) belirtilmiştir (Kornfilt, 2007). Buna benzer olarak söz konusu biçimbirimlerden -GAC, -GIC ve -(A)C styazımıyla söz edildiği gözlenmiştir (Göksel ve Kerlake, 2005, s. 52). Bunun yanında E tabanından S ve A türeten - biçimbiriminin son sesi /n/ olan E'lere eklendiği (rn. *sevin-*, *iğren-*, *kazan-*) ve -gl biçimbiriminin sonu /l/, /n/, /r/ sesbirimlerinden biriyle biten sözcükbirimler üzerinde dzglendiği belirtilmiştir (Uzun, 2006, s. 100).

Çalışmamızda, alanyazında yer alan tüm bu incelemeler iřĐında;

- i. {-gl/A} ve {-(l/A)} biçimbirimlerinin birbirleriyle i içe ele alınıp alınmamasının gereğinin saptanması,
- ii. BİLGI, ÇALGIÇ, YARGIÇ szckbirimlerindeki taban ayrımı sorununu açıklığı kavuşturulması;
- iii. söz konusu biçimbirimlerin eklendikleri tabanların ve türettikleri sözcükbirimlerin sözlüksel ulamlarını ve birbirlerine göre tretimsellik derecelerini betimlenmesi amaçlanmaktadır.

² çalışmamızdaki metin içi alıntılarda kullanılan biçimbirimlerin özgün biçimlerine sadık kalınmıştır.

3 Veri Tabanı, Veri Toplama Aracı ve Yöntem

Çalışmamızın araştırma nesnesi $\{-gA/Iç\}$ ve $\{-(I/A)ç\}$ olarak belirlenmiş ve bu biçimbirimlerle düzgülenen sözcükbirimlerin listelenmesi amacıyla Türkçede sonu /t/ sesbirimiyle biten sözcükbirimler Dil Derneği'nin *Türkçe Sözlük*'ü (2012) kullanılarak taranmış -bunun nedeni $\{-(I/A)ç\}$ biçimbiriminin [-ç] altbiçimciklenmesi sergiliyor olmasıdır- ve söz konusu biçimbirimlerin Türkçedeki tür sıklıkları saptanmıştır. Çalışmamızın veri tabanı oluşturulurken yapılan alanyazın taramasında Türkçedeki tüm biçimbirimlerin dökümünün yapıldığı bir veritabanına rastlanmamıştır. Bu nedenle, çalışma nesnemiz olan biçimbirimlerle düzgülenmiş sözcükbirimlerin alfabetik sırayla düzenlenmiş tam listesine ulaşmak için sözlük çalışması yapılmış ve resmi nitelik taşıyan Türk Dil Kurumu'na ait *Türkçe Sözlük*'ün içermesi olası ideolojik bakış açısından kaçınmak adına bağımsız bir kurum olan Dil Derneği'ne ait *Türkçe Sözlük* seçilmiştir.

Çalışmanın bir sonraki adımında taranan sözcükler içinden herhangi bir türetim biçimbirimi almamış sözcükbirimler ile taranan sözcükbirimler içinde $\{-gA/Iç\}$ veya $\{-(I/A)ç\}$ ile türetilmemiş ancak bezer bir sessel çevreye ve anlama sahip $\{-(I)nç\}$, $\{-mAç\}$, $b\{-dA/Iç\}$ ve $\{-(m)bAç\}$ biçimbirimlerine rastlanmış ve bu biçimbirimlerle düzgülenmiş sözcükbirimler, çalışmanın araştırma nesnesi olmadıkları halde araştırma sonuçlarımızın güvenilirliğinin denetlenebilmesi için çizelgelere dahil edilmeden listelenmiştir. Ardından, çalışma nesnemiz olan $\{-gA/Iç\}$ ya da $\{-(I/A)ç\}$ biçimbirimleriyle düzgülenen sözcükbirimler, taranan veri tabanı içinden seçilerek birbirlerinden ayrı çizelgelere listelenmiş, söz konusu biçimbirimler eklendikleri tabanın sözlüksel ulamına göre (A ya da E) biçimbirimlerine ayrılmış, hangi biçimbirimler üzerine eklendikleri ve hangi sözlüksel ulamda sözcükbirim türettikleri (A ya da S) incelenmiştir. Bir sonraki aşamada, $\{-gA/Iç\}$ ve $\{-(I/A)ç\}$ biçimbirimlerinin eklendikleri tabanların ve türettikleri sözcükbirimlerin sözlüksel ulamları, birbirlerine göre türetim sıklıkları ve üzerine eklendikleri çatı biçimbirimlerinin türleri ve sayıları, betimsel istatistiğe dökülerek sıklık çizelgeleri oluşturulmuştur. Elde edilen sayısal verilerin ışığında söz konusu biçimbirimlerin birbirlerine göre türetim dereceleri ve alanları tartışılmış, araştırma sorularımız yanıtlanmıştır.

4 Bulgular

Çalışma nesnemiz olan $\{-gA/Iç\}$ ve $\{-(I/A)ç\}$ biçimbirimlerini incenebilmesi için yaptığımız incelemede öncelikli olarak taranan, sonu /t/ sesbirimiyle biten 348 sözcükbirimden %34.7 yüzdelerdeki 121³ adedi çalışma nesnemizi

³ Çalışmamızın temel sorusunu oluşturan *BİLGİÇ*, *ÇALGIÇ* ve *YARGIÇ* sözcükbirimlerinin tabanlarının açık bir biçimde belirlenememesi nedeniyle bu üç

oluştırmaktadır. 180 adedi (%51.7) herhangi bir turetım biçimbirimi ile düzgülenmemiştir ve çalışmanın alanına girmeyen sözcükbirimler olarak aşağıda listelenmişlerdir:

acıağıaç, ağıaç, akçaagağıaç, alıç, amaç, anğıç, artıuç, aynakıç, badıç, bakraç, başağıaç, boduç, bodurağıaç, borç, burç, çalakılıç, çeç, çebiç, çekiç, dağılıç, dalkalıç, dinç, dipdinç, dispeç, eksiuç, erinç, erkeç, eşbasınç, evç, eviç, felç, geç, gelgeç, gelmiç, genç, gepegenç, gepgenç, gereç, gıldırğıç, gırç gırç, gizilgüç, gömeç, gönç, güç, güllaç, gümeç, güveç, haç, haliç, hallaç, hamlaç, haraç, harç, hariç, hartuç, havuç, hıncahınç, hınç, hörgüç, hurç, huruç, ırgaç, ihraç, ihtilaç, ihtiyaç, ilaç, imtizaç, inç, ineç, intaç, iskoç, ispenç, imtizaç, istintaç, izaç, kakaç, kakiç, kakinç, karaağıaç, kavlıç, kerç, kerebiç, kerpiç, kılaç, kılıç, kıraç, kırbaç, kırç, kurlangıç, kırkağıaç, kızılağıaç, kızılhaç, kırç, kireç, kokarağıaç, konç, kömeç, körağıaç, kukuç, kulaç, kulunç, kuyluç, linç, mahreç, malkoç, marpuç, meç, mefluç, melengiç, menengiç, merlengiç, miraç, muhtaç, murç, müheyyiç, mündemiç, münderiç, mürevviç, müziç, oruç, öç, öveç, özdirenç, pabuç, peçiç, penç, piliç, pirinç, potlaç, pöç, puluç, punç, rayiç, revaç, sandviç, saraç, sarnıç, satranç, seç, setliç, siyeç, skeç, smaç, solıç, sonuç, sorguç, streç, suntraç, süpergüç, sürç, sütlaç, şerç, taç, tedriç, teheyyiç, tehyiç, temevvüç, tepelidalğıç, terviç, turunç, tüveyç, ustunç, üç, üstübeç, üzgeç, vehilharç, verkaç, vinç, yalunkılıç, yalvaç, yamaç, yaslaç, yassıağıaç, yastaağıaç, yeleç, yelengeç, yengeç, yukaç, zangoç, zevç

50 adet (%14.3) sözcükbirimin ise araştırma nesnemiz olan biçimbirimlerle düzgülenmediğı saptanmıştır. Çalışmanın inceleme alanına girmeyen bu 50 sözcükbirimin 18 adedi $\{-I\}nç\}$ biçimbirimiyle, 4 adedi $\{-(m)BAç\}$ biçimbirimiyle, 3 adedi $\{-dI/Aç\}$ biçimbirimiyle ve 25 adedi $\{-mAç\}$ biçimbirimiyle düzgülenmiştir. Bu biçimbirimlerle düzgülenen sözcükbirimler aşağıda listelenmiştir:

ayrınc, basınç, bilinç, bulunç, dalınç, duyunç, ezinç, gülünç, ilginç, istenç, istenç, kasınç, korkunç, övünç, sapınç, tapınç, umunç, ürkünç, üzünç, atlambaç, dolambaç, saklambaç, sinenbeç, andaç, andıç, sağıdıç, almaç, ayırmaç, bazlamaç, bulamaç, çağirtmaç, demeç, dilmaç, doğramaç, doğrult-maç, dönemeç, eğmeç, emmeç, kanır-maç, karmaç, katışmaç, kazmaç, ovmaç, sığırtmaç, soğıutmaç, sulamaç, tutmaç, yakmaç, yanılmaç, yaymaç, yırtmaç

$\{-gA/Iç\}$ ve $\{-(I/A)ç\}$ biçimbirimlerinin eklendiğı sözcükbirimler, bu sözcükbirimlerin sözlüksel ulamları ve anlamları aşağıdaki çizelgelerde

sözcükbirim hem Çizelge (1)'e hem de Çizelge (3)'e dahil edilmiş, sayısal değerler bu durum göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır.

sergilenmektedir. Sözcükbirimlerin anlamlarının da çalışmaya dahil edilmiş olmasının nedeni, ilgili sözcükbirimlerin biçimbirimlerinin izleminde kökün anlamının tahmin edilebilirlik derecesinin düşük olması olasılığına karşılık ortaya çıkabilecek hataları önlemektir. Çizelge (1), Çizelge (2) ve Çizelge (3)'teki verilerin yüzdeler değeri çalışma nesnemizi oluşturan toplam sözcükbirim sayısı (121 adet) ile çizelgede listelenen ilgili biçimbirimle düzgülenmiş sözcükbirimlerin sayısının birbirine oranıdır.

Çizelge (1)'de {-gIç} biçimbirimi ile düzgülenen 11 adet (%9) sözcükbirim listelenmiştir.

Çizelge 1 - Türkçede Sonu {-gIç} Biçimbirimi ile Düzgülenen Sözcükbirimler ve Sözlükteki Anlamları

Sözcükbirimler ve Sözlüksel Ulamaları	Anlamları
aldan-gıç (A)	üzeri ot ya da kumla örtülmüş çukur, tuzak
atla-n-gıç (A)	dereyi geçerken üzerine basıp atlamak için konan büyük taş, atlama taşı
baş-lan-gıç (A)	bir eylemin, bir dönemin, bir yaşamın vb.nin ilk bölümü
bas-gıç (A)	basamak, baskıç
bil-gıç (A)	bilgili kimse
biz-len-gıç (A)	ucu çivili değnek
çal-gıç (A)	kimi telli çalgıların tellerine vurmaya yarar, kuş teleği, kemik, mika, boynuz vb.den yapılmış çalma aracı, tezene, mızrap, pena
dal-gıç (A)	genellikle özel donanımla su yüzeyi altında çalışmayı meslek edinen kimse, balıkadam, kurbağadam
pat-lan-gıç (A)	Patlangaç
pır-lan-gıç (A)	ses çıkararak dönen topaç
yar-gıç ⁴ (A)	ulus adına, yargı yetkisini kullanarak yasaya aykırı davranışlarda ya da uyuşulmayan işlerde yasayı yerine getirmekle türeyi gerçekleştirmekle görevli kimse, hâkim

Çizelge (2)'de {-gAç} biçimbirimi ile düzgülenen 18 adet (%14.8) biçimbirim

⁴ YARGIÇ sözcükbiriminin kökü {yar-} günümüz Türkçesinde aynı anlamda sıklıkla kullanılıyor olmasa da Eyuboğlu (2004, s. 731) YARGIÇ sözcüğünün “uçurum, dik bayır” anlamına gelen {yar-} tabanı üstüne gıç veya gu ve ç ekinin gelmesiyle türediğini belirtmiştir.

listelenmiştir.

Çizelge 2- Türkçede Sonu {-gAç} Biçimbirimi ile Düzgülenen Sözcükbirimler Sözlükteki Anlamları

Sözcükbirimler ve Sözlüksel Uamları	Anlamları
bur-gaç (A)	bir engelle karşılaşan su ya da hava akıntısının dönerek ve çukurlaşarak yaptığı çevrinti, ters akıntıların oluşturduğu dönme, eğrim, çevri, girdap
çevir-geç (A)	sac üzerindeki yufkayı çevirmeye yarayan araç 2. elektrik akımını açıp kapama ya da değiştirme işini yapan araç, şalter
daya-n-gaç (A)	dayanacak şey
del-geç (A)	mukavva, kâğıt, kayış, maden gibi şeylerde delik açmaya yarayan araç, zimba
dola-n-gaç (A)	labirent
evir-geç (A)	sac üzerinde pişirilen yufka ekmekleri çevirmeye yarayan uzun, yassı tahta araç, pişirgeç
ilen-geç (S)	sürekli ilenen
il-geç (A)	bir sözcükten sonra gelerek o sözcükle diğer öğeler arasında ilgi kuran sözcük, edat
kıs-kaç (A)	bir şeyi tutup sıkıştırmaya yarayan ataş, kerpeten, pense gibi araç
nişan-geç (A)	düzeltilmiş bir ağaç parçasının kenarına değişik aralıklarda koşut çizgiler çizmek için, marangozlukta kullanılan el aracı
pat-lan-gaç (A)	kamış ya da ağaç dalından yapılıp tabanca gibi ses veren pistonlu çocuk oyuncağı
piş-ir-geç (A)	sac üzerinde pişirilen ekmeği çevirmeye yarayan tahta araç, evirgeç
salla-n-gaç (A)	salıncak
solu-n-gaç (A)	suda yaşayan hayvanların solunum organı, galsame
süz-geç (A)	sıvıları süzmeye yarayan araç
utan-gaç (S)	bir toplulukta güvenini yitiren, rahat konuşamayan ve rahat davranamayan, sıkılđan, mahcup
üşen-geç (S)	çok üşenen, tembel
yüz-geç (A)	balıklarda ve yüzen memelilerde karın ve göğüste çift, sırt, kuyruk ve anüste tek olarak bulunan, hareketi ve dengeyi sağlayan organ

Çizelge (3)'te $\{-/I/A\}$ biçimbirimiyle düzgülenen 92 adet (%76) sözcükbirim listelenmiştir.

Çizelge 3 - Türkçede Sonu $\{-/I/A\}$ Biçimbirimi ile Düzgülenen Sözcükbirimler

Sözcükbirimler ve Sözlüksel Ulamları	Anlamları
ak-aç (A)	bir yerde birikip kalan sıvıları, bir işlem sonunda geriye kalan artıkları, gereksiz nesnelere dışarıya akıtmak için kullanılan boru, oluk ya da başka araç
alna-ç (A)	bir şeyin ön tarafı, ön yüzü, cephe
ana-ç (S)	yavru ya da yemiş yetiştirecek duruma gelmiş olan (hayvan ya da ağaç)
ara-ç ⁵ (A)	bir iş yapmakta ya da sonuçlandırmakta yararlanılan nesne, alet, enstrüman
arka-ç (A)	1.ağıl. 2. dağ sırtlarında davaların yatırıldığı düz, kuytu yer
ata-ç (S)	atalardan gelen, ata ile ilgili olan
avun-ç (A)	acıyı unutturan şey, teselli
ayır-aç (A)	cisimleri, bileşime ya da ayrışma uğratarak niteliklerini belirtmede kullanılan özdek, miyar
ayır-t-aç (A)	ayıraç
ayr-aç (A)	tümce içinde geçen bir sözü metin dışı tutmak için, o sözün başına ve sonuna getirilen eğmeç biçimindeki işaret, mutarıza, parantez., 2. kitap, defter, dosya yeniden açıldığında, aranan yerin kolayca bulunabilmesi için sayfa aralarına konan gereç
ayrı-ç (A)	yol kavşağı, iki yolun ayrıldığı yer
ayta-ç (A)	Konuşmacı
baba-ç (A)	erkek kümes hayvanlarının en iri ve yaşlı olanı
bağ-la-ç (A)	eş görevli sözcükleri ya da önermeleri birbirlerine bağlayan sözcük türü
bak-aç (A)	dürbün
bas-kı-ç (A)	basamak, basgıç

⁵ *ARAÇ* sözcükbiriminin $\{ara-\}$ eylemi üzerine $-Iç$ biçimbiriminin gelmesiyle türediğini ve artsüremli bir bakış açısıyla “*arama aygıtı*” anlamı içerdiği belirtilmiştir (Nişanyan, 2009, s. 33).

belge-ç (A)	yazı, çizi ve resimleri telefon bağlantısıyla anında tıpkıbasım olarak gönderip alabilen elektronik aygıt ve bu aygıtla gönderilen ya da alınan ileti, belgegeçer, faks
belir-t-eç (A)	bir eylemin, bir önadın ya da bir başka belirtecin anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen sözcük, zarf
benze-t-eç (A)	bir uzay aracının karşılaşılabileceği çevre etkenlerini yerde yapay biçimde yaratarak denenmesini sağlayan sistem
bil-gi-ç (A)	bilgili kimse
boş-al-t-aç (A)	bir kabın içindeki havayı boşaltmaya yarayan aygıt, hava boşaltma makinesi
boz-aç (S)	boz renkli
büyül-t-eç (A)	temel işlevi fotoğrafları büyütme, onlara boyut kazandırma olan makine, agrandisör
büyü-t-eç (A)	odak boyutu birkaç santimetre olan yaklaşıtııcı mercek, lup, pertavsız
çal-gı-ç (A)	kimi telli çalgıların tellerine vurmaya yarar, kuş teleği, kemik, mika, boynuz vb.den yapılmış çalma aracı, tezene, mızrap, pena
dayan-ç (A)	sabır
dik-eç (A)	1. bağ çubuğu dikmek için delik açmaya yarayan çubuk. 2. kazık, sırık, ağaç çubuk
dik-el-eç (A)	fide dikiminde çukur açmaya ve fide dikmeye yarayan sivri uçlu araç
diren-ç (A)	dayanma, karşı koyma gücü, mukavemet
doğ-aç (A)	koşuk ya da sözü birdenbire, düşünmeden, içine doğduğu gibi söyleme, irtical
domal-ıç (S)	tümsekli, fırlak
don-dur-aç (A)	derindondurucu, dipfriz
dön-dür-eç (A)	sacda pişirilen yufkayı çevirmeye yarayan tahta ya da demirden yapılmış fırıncı küreği
dön-eç (A)	dalgalı akımlı elektrik motor ya da dinamolarında devinimli bölüme verilen ad, rotor
dur-aç (A)	yontu, sütun gibi şeylerin üstüne konduğu parça, ayak, taban, kaide
düz-eç (A)	bir yüzeyin eğiklik derecesini anlamaya yarayan araç, nivo, tesviye aleti

edin-ç (A)	edinilen şey ya da şeyler, müktesebat. 2. donuşan ve dinleyenin dil bilgisi, bireyin tümce üretme ve anlama yeteneği, karşı edim
eğ-iç (A)	yemiş koparıırken dalları çekmeye ya da kovandan bal almaya yarayan araç, gege
em-eç (A)	su ve karayosunlarının, kökü andıran tutunma organı
gönen-ç (A)	1. bolluk, rahatlık ve varlık içinde iyi yaşama, refah
gör-eç (A)	vizör
gül-eç (S)	her zaman gülümseyen, gülümser, mütebessim
gün-eç (A)	çok güneş alan yer
güven-ç (A)	güvenme duygusu, itimat
iğren-ç (S)	iğrenme duygusu uyandıran, insanı tiksindiren, müstekreh
ilen-ç (A)	ilenmek amacıyla söylenen söz; ilenme, beddua, inkisar
im-le-ç (A)	fiziksel bir olayı kendiliğinden saptayıp çizen aygıt, kaydedici
inan-ç (A)	bir düşünceye gönülden bağlı bulunma
indük-le-ç (A)	indikleme akımı elde etmeye yarayan aygıt
kaldır-aç (A)	az bir güçle büyük bir yükü kaldırmaya yarayan, bir dayanma noktası üzerinde devinebilen, inip kalkabilen sert çubuk, manivela
kaya-ç (A)	doğada büyük yer tutan, yerkabuğunun yapı gereci olan bir ya da birkaç mineralden oluşun kütle
kayna-ç (A)	volkan bölgelerinde, belli anlıklarla su ve buhar fişkırtan sıcak kaynak, gayzer
kazan-ç (A)	1. satılan bir mal, yapılan bir iş ya da harcanan bir emek karşılığında elde edilen para, temettü. 2.yarar, çıkar, getiri, kâr
keke-ç (S.)	kekeme
kıskan-ç (S)	kıskanma huyunda olan
koşa-ç (A)	tek başına bir anlam taşımayan, birlikte kullanıldığı sözcüğe olumluluk ya da olumsuzluk, sürerlik, kesinlik, güçlü olasılık kavramları veren -dir eki ya da değil sözcüğu
kuru-t-aç (A)	kurutma kabı
küp-eç (A)	küçük küp, çömlek, kazan
orun-ç (A)	rüşvet

ön-le-ç (A)	araçların bir yerden bir yere geçmesini önlemek için konulan parmaklık biçimindeki engel, bariyer. 2. bir çarpışmada taşıtın zarar görmesini önlemek için ön ve arkasına konan parça, tampon
özen-ç (A)	istek
püs-kür-t-eç (A)	sıvıları ve toz durumundaki maddeleri gaz ya da toz durumunda saçmaya yarayan aygıt, pülverizatör
sark-aç (A)	durağan bir nokta çevresinde kendi ağırlığının etkisiyle salınım yapan devingen katı cisim, rakkas, pandül
say-aç (A)	havagazı, elektrik, su gibi şeylerin kullanılan miktarını ya da mekanik etkilenmeleri ölçen aygıt, saat: <i>Doğalgaz sayacı</i>
sev-in-ç (A)	istenen ya da hoşça giden bir şeyin olmasıyla duyulan coşku
sıra-la-ç (A)	içinde belli bir sıraya göre kâğıtlar konacak bölmeleri olan dosya ya da dolap, musannif, cilbent, klasör
sür-eç (A)	aralarında birlik olan ya da belli bir düzen içinde yinelenen, ilerleyen, gelişen olay ya da eylemler dizisi, vetire, proses
tıka-ç (A)	herhangi bir şeyin delik ya da ağızını tıkamaya yarayan nesne
tiksin-ç (S)	tiksinti verici, tiksindirici
tok-aç (A)	çamaşır yıkarken kullanılan, tahtadan, yassı tokmak
tok-uç (A)	tokaç
top-aç (A)	çevresine ip sarılıp birden bırakılarak ya da kamçı ile vurularak döndürülen koni biçiminde ucu sivri oyuncak
top-la-ç (A)	elektrik dinamolarında, devingen bölümün üzerindeki iletken devrelerde oluşan akımı toplayıp tek bir devreye veren aygıt, kolektör
tut-aç (A)	1. laboratuvar maşası. 2. Tutacak
tut-am-aç (A)	bir şeyin tutulup çekilecek yeri
tut-tur-aç (A)	bir şeyin bağlanıp tutturulduğu nesne
tüm-le-ç (A)	1. tümleyen şey, mütemmim. 2. <i>dilb.</i> genellikle eylemin anlamını türlü yönlerden tümleyen, herhangi bir ad durumunda bulunan, ilgeç alan ad ya da tamlama, meful
ula-ç (A)	belirteç olarak kullanılan eylem soylu sözcük, bağfiil, zarffiil, gerundium
usan-ç (A)	usanma duygusu, bıkmak, bıkkınlık, melal
utan-ç (A)	utanma duygusu, hicap
uy-ar-la-ç (A)	ayrı büyüklük ve yapılarda olan parçaları bir araya getirmek için kullanılan bağlama parçası, adaptör

üf-le-ç (A)	1. kaynak yapımında, metalleri kesme ve eritme işlemlerinde kullanılan, alev püskürten araç, hamlaç 2. laboratuvarlarda yüksek ısı elde edilen araç, hamlaç 3. kirli havayı dışarı atan ya da temiz hava veren aygıt, aspiratör, vantilatör
üre-t-eç (A)	herhangi bir mekanik erkeyi elektrik akımına çeviren aygıt, jeneratör
üşen-ç (A)	üşenme, üşengeçlik
vur-aç (A)	tokaç
yalın-ç (S)	birleşik olmayan, yalnız bir maddeden oluşan
yansı-t-aç (A)	yansıtıcı
yargı-ç (A)	ulus adına, yargı yetkisini kullanarak yasaya aykırı davranışlarda ya da uyuşulmayan işlerde yasayı yerine getirmekle türeyi gerçekleştirmekle görevli kimse, hâkim
yoğun-la-ç (A)	içinde elektrik yükü biriktirilen aygıt, kondansatör
yön-el-t-eç (A)	1. motorlu araçların istenilen doğrultuda yönetilmesini sağlayan düzen, direksiyon 2. çifttekerin ön tekerlek maşası üstüne bağlanmış, iki elle kullanılan yön değiştirme aracı, gidon
yüksel-te-ç (A)	alçak ya da yüksek frekanslı akımların yararlı etkilerini artırmaya yarayan araç, amplifikatör
yürüt-t-eç (A)	yeni yürümeye başlayan çocukların çabuk yürümelerini sağlayan ara

{-gAç}, {-gIç} ve {-(I/A)ç} ile düzgülenmiş sözcükbirimlerin A tabanından türetilen 29 adedi (%23.9) ve E tabanından türetilen 92 adedi (%76) Çizelge (4)'de listelenmiştir.

Çizelge 4 - Türkçede {-gAç}, {-gIç}, {-(I/A)ç} Biçimbirimlerinin Eklendikleri Tabanların Sözlüksel Ulamları

Ad Tabanı Üzerinde		Eylem Tabanı Üzerinde					
{-gAç}	nişan-geç	bur-gaç	çevir-geç	daya-n-gaç	del-geç	dola-n-gaç	evir-geç
		ilen-geç	il-geç	kıs-kaç	pat-lan-gaç	piş-ir-geç	sallan-gaç
		solu-n-gaç	süz-geç	utan-gaç	üşen-geç	yüz-geç	
{-gIç}	---	aldan-gıç	atla-n-gıç	bas-gıç	baş-lan-gıç	bil-gıç	biz-len-gıç
		çal-gıç	dal-gıç	pat-lan-gıç	pır-lan-gıç	yar-gıç	

	aln-aç	ana-ç	aka-ç	ara-ç	avun-ç	ayır-aç	ayr-aç	bağ-la-ç
	arka-ç	ata-ç	bak-aç	belir-t-eç	benze-t-eç	boş-al-t-aç	büyül-t-eç	büyü-t-eç
	ayır-t-aç	ayrı-ç	dayan-ç	dik-eç	dik-el-eç	diren-ç	domal-ıç	don-dur-aç
	ayta-ç	baba-ç	dön-dür-eç	dön-eç	dur-aç	edin-ç	eğ-iç	em-eç
	bas-kı-ç	belge-ç	gör-eç	gül-eç	güven-ç	iğren-ç	ilen-ç	im-le-ç
	bil-gi-ç	boz-aç	inan-ç	indük-le-ç	kaldır-aç	kayna-ç	kazan-ç	kıskan-ç
{-(I/A)ç}	çal-gı-ç	doğ-aç	kuru-t-aç	ön-le-ç	özen-ç	püs-kür-t-eç	sark-aç	say-aç
	düz-eç	gönen-ç	sev-in-ç	sıra-la-ç	sür-eç	tıka-ç	tiksin-ç	top-la-ç
	gün-eç	kaya-ç	tut-aç	tut-tur-aç	tüm-le-ç	ula-ç	usan-ç	utan-ç
	keke-ç	koşa-ç	uy-ar-la-ç	üf-le-ç	üre-t-eç	üşen-ç	vur-aç	yansı-t-aç
	küp-eç	orun-ç						
	tok-aç	tok-uç						

5 Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda incelenen sözcüklerin tamamının %34.7'si (121 adet) $\{-gA/Iç\}$ ya da $\{-(I/A)ç\}$ biçimbirimleriyle düzgülenmiştir. Çizelge (1), (2) ve (3)'te sergilendiği üzere $\{-gIç\}$ ile düzgülenen sözcükbirimler bu sayının %9'unu (11 adet), $\{-gAç\}$ ile düzgülenen biçimbirimler bu sayının %14.8'ini (18 adet) ve $\{-(I/A)ç\}$ ile düzgülenen biçimbirimler bu sayının %76'sını (92 adet) oluşturmaktadır. Yukarıdaki verilerde Türkçede $\{-(I/A)ç\}$ biçimbiriminin $\{-gA/Iç\}$ biçimbiriminden 3.1 kat daha çok türetim yaptığı görülmekte, dolayısıyla $\{-(I/A)ç\}$ biçimbiriminin türetkenlik ölçüğünde daha türetken konuma $\{-gA/Iç\}$ biçimbiriminden daha yakın olduğu söylenebilmektedir.

Grafik 3 - {-gA/Iç} ve {-(I/A)ç} Biçimbirimlerinin Birbirlerine Göre Türetim Sayıları ve Yüzdeleri

	{-gAç}	{-gIç}	{-(I/A)ç}
türetim sayısı	18	11	92
türetim yüzdesi	%14.8	%9	%76

{-gA/Iç} ve {-(I/A)ç} biçimbirimleri eklendikleri tabanların sözlüksel ulamına göre incelendiğinde bu biçimbirimlerle türetilmiş toplam 121 sözcükbirimin 92 adedinin (%76) E tabanından, 29 adedinin (%23.9) ise A tabanından türetildiği görülmektedir. {-gIç} ile yapılan türetimlerin tamamının, {-gAç} ile yapılan türetimlerin %94.4'ünün (17 adet) ve {-(I/A)ç} ile yapılan türetimlerin %69.5'inin (64 adet) E tabanı üzerinde olduğu; {-gAç} ile yapılan türetimlerin yalnızca 1 adetini (%5.5) ve {-(I/A)ç} ile yapılan türetimlerin 28 adedinin (%30.4) A tabanı üzerinde düzgülendiği saptanmıştır.

Grafik 4 - {-gA/Iç} ve {-(I/A)ç} Biçimbirimlerinin Eklendikleri Tabanların Sözlüksel Ulamları

	{-gAç}	{-gIç}	{-(I/A)ç}
ad	1	0	28
eylem	17	11	64

{-gA/Iç} ve {-(I/A)ç} biçimbirimleri türettikleri sözcükbirimlerin sözlüksel ulamları incelendiğinde, toplam 121 sözcükbirimin %89.2'sinin (108 adet) A olduğu, geri kalan %10.7'sinin (13 adet) ise (S)ıfat olduğu saptanmıştır. {-gIç} ile türetilen sözcükbirimlerin tamamının, {-gAç} ile türetilen sözcükbirimlerin %83.3'ünün (15 adet), {-(I/A)ç} ile türetilen sözcükbirimlerin ise %89.1'inin (82 adet) A, {-gAç} ile türetilen S'ların 3 adet (%16.6), {-(I/A)ç} ile türetilen S'ların ise 10 adet (%10.8) olduğu saptanmıştır. Bu bulgular aşağıdaki grafikte daha açık bir biçimde görülebilmektedir:

Grafik 5 - {-gA/Iç} ve {-(I/A)ç} Biçimbirimlerinin Türettikleri Sözcükbirimlerin Sözlüksel Ulamları

	{-gAç}	{-gIç}	{-(I/A)ç}
ad	15	11	82
sıfat	3	0	10

Yukarıdaki verilere dayanarak $\{-gI\}$ biçimbiriminin E tabanından A türeten bir biçimbirim olduğu, $\{-gA\}$ ve $\{(I/A)\}$ 'ın ise, çoğunlukla E tabanından A türettiği ancak bu biçimbirimlerle yapılmış S türetimlerine de rastlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Birinci bölümde Kornfilt'in (2007) $\{-\}$ biçimbiriminin $\{-n\}$ edilgen çatı üzerine gelebileceğini belirttiğinden söz etmiştik. $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ türetim biçimbirimleri eklendikleri tabanın sözlüksel ulamının yanında bir de çatı biçimbirimleri üzerine eklenip eklenmedikleri yönünden incelendiğinde $\{-gA\}$ 'ın E tabanına eklenerek türettiği sözcükbirimlerin 4 adedinin $\{-gA\}$ 'tan önce (%23.5) $\{-(I)n\}$ edilgen çatı biçimbirimi, %5.8'lik dilimi oluşturan 1 adedinin (*PATLANGAÇ*) $\{-IAn\}$ dönüşlü çatı biçimbirimi, aynı yüzdelik dilime sahip diğer 1 adedinin ise (*PİŐİRGEÇ*) $\{-Ir\}$ ettirgen çatı biçimbirimi aldığı görülmektedir. $\{-gI\}$ 'ın E tabanına eklenerek türettiği sözcükbirimlerin 4 adedinin (%36.3) $\{-gI\}$ 'tan önce $\{-IAn\}$ dönüşlü çatı biçimbirimi, %9'luk dilimi oluşturan 1 adedinin (*ATLANGIÇ*) ise $\{-(I)n\}$ edilgen çatı biçimbirimi aldığı saptanmıştır. $\{-(I/A)\}$ 'ın E tabanına eklenerek türettiği sözcükbirimlerin 12 adedinin (%18.7) $\{-(I/A)\}$ 'tan önce $\{-t\}$ ettirgen çatı biçimbirimi, 3 adedinin (%4.6) $\{-Dir\}$ ettirgen çatı biçimbirimi, % 1.5'lik yüzdelikte 1 adedinin (*SEVINÇ*) ise $\{-(I)n\}$ dönüşlü çatı biçimbirimi aldığı saptanmıştır.

Grafik 6 - $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ Biçimbirimlerinden Önce Düzgülenen Çatı Biçimbirimleri

	$\{-gA\}$	$\{-gI\}$	$\{-(I/A)\}$
edilgen	3	1	0
ettirgen	1	0	15
dönüşlü	1	4	1

6 Tartışma ve Sonuç

Çalışmamızdaki çözümlmelerden elde edilen verilere göre araştırma sorularımızın yanıtları sırasıyla şöyledir:

- i. $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin eklendikleri ve türettikleri sözcükbirimlerin sözlüksel ulam(lar)ı ne(ler)dir?

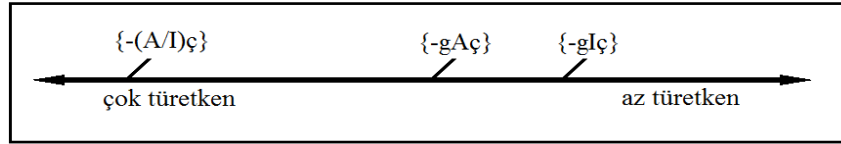
Çalışmamızda elde edilen bulgular $\{-gA\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin A veya E tabanına eklenerek A veya S türettiğini (örn. *nişan-geç* (A → A), *burgaç* (E → A), *ana-ç* (A → S), *gül-eç* (E → S)), $\{-gI\}$ biçimbiriminin ise yalnızca E kökünden A türettiğini (örn. *aldan-gıç*) göstermektedir (bkz. Grafik 4).

- ii. $\{-gA\}$, $\{-gI\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimleri iç içe ele alınmak yerine ayrı biçimbirimler olarak mı incelenmelidir, eğer ayrı biçimbirimler olarak alınmalılarsa bu biçimbirimlerinin türetkenlik ölçeğindeki konumları ne olmalıdır?

Elde ettiğimiz bulgular $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin birbirlerine göre farklı türetim derecelerine sahip olduğunu, dahası $\{-gA\}$, $\{-gI\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin türetim alanlarının da kimi zaman farklılık gösterdiğini ortaya koymakta (bkz. Grafik 3 ve Grafik 4) ve bu biçimbirimlerin benzer sessel çevre ve işlevlere sahip olmalarına karşın, birbirlerinden ayrı incelenmeleri gerektiği önvaryasını güçlendirmektedir.

Çalışmamızda $\{-(I/A)\}$ biçimbiriminin $\{-gA/I\}$ biçimbiriminden ~3.1 kat daha çok türetim yapmış olduğu saptanmış (bkz. Grafik 3) ve $\{-gA/I\}$ biçimbiriminin Haspelmath'ın (2002) önerdiği türetkenlik ölçeği ekseninde az türetken, $\{-(I/A)\}$ biçimbiriminin ise çok türetken bir konuma yerleştirilmesi gerektiği saptanmıştır. Bu bulgu, Bauer'n (2003, s.49) söz ettiği tür sıklığı kavramı açısından değerlendirildiğinde, $\{-(I/A)\}$ biçimbiriminin $\{-gA/I\}$ biçimbirimine oranla daha çok türetkenlik gösterdiği, yani faydalılığının daha yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Grafik 7- $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ Biçimbirimlerinin Türetkenlik Ölçeğindeki Olası Konumu

Grafik (7)'de sergilenen olası konumlanışlar doğrultusunda, $\{-(I/A)\}$ biçimbiriyle yapılan türetimlerin konuşucular tarafından benimsenme olasılığının $\{-gA/I\}$ biçimbirimiyle yapılan türetimlere göre daha çok olup olmadığı yine konuşucuların anlık oluşumlarının (nonce formation), TDK gibi kurumların sözcük önerilerinin ve sözlüklere yeni girdi olarak alınan sözcüklerin incelenmesiyle denetlenebilir. Bunun yanı sıra, bu bulgularının ışığında çalışmamızın, Türkçede işlek olarak türetim yapan biçimbirimlerle geçmişte türetkenlik sergilemiş biçimbirimlerin ayırt edilebilmesine ve söz konusu biçimbirimlerin türce sıklığına ilişkin çalışmalara katkı sağlayabilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir.

- iii. *BİLGİÇ*, *ÇALGIÇ* ve *YARGIÇ* sözcükbirimleri E tabanı üzerine $\{-gI/A\}$ biçimbirimi eklenmesiyle mi yoksa A türetim biçimbirimi $\{-gI\}$ biçimbiriminin üzerine $\{-(I/A)\}$ eklenmesiyle mi türetilmiştir?

BİLGİÇ, *ÇALGIÇ* ve *YARGIÇ* sözcükbirimlerinin tabanlarının saptanması sorunu, elde edilen veriler doğrultusunda bizi iki olası açıklamaya götürmektedir;

1. Yıldız'ın (2011) *{-eç}* biçimirimini *{-Gıç}* biçimiriminin tarihsel süreçte dilbilgiselleşmesiyle açıkladığı çalışmasındaki *AĞAÇ* örneğine benzer bir biçimde, *{-gl}* biçimiriyle türetilen A tabanından sonra eklenen *{-glç}*, dilbilgiselleşerek *{-(A/I)ç}* biçimirimine benzer bir *[-ç]* altbiçimciklenmesi sergileyebilir.
2. *BİLGİÇ*, *ÇALGIÇ*, *YARGIÇ* sözcükbirimlerinin E tabanı üzerine doğrudan *{-glç}* eklenmesiyle türetilmiş olabilir.

Bu açıklamalardan ikincisi elimizdeki verilere göre daha uygun görünmektedir; çünkü çalışmamızda *{-gA/Iç}* ve *{-(I/A)ç}* biçimbirimlerinin çoğunlukla E tabanı üstüne eklendiği saptanmıştır (bkz. Grafik 4). Bu nedenle de *BİLGİÇ*, *ÇALGIÇ* ve *YARGIÇ* sözcükbirimlerinin *{-gl}* biçimiri ile türetilmiş A tabanı üzerine *{-glç}* biçimiri eklenerek türemiş olması ve bu biçimbirimin Türkçede *[ç]* altbiçimciklenmesi sergileyecek biçimde dilbilgiselleşmesinden söz konusu sözcükbirimlerin *{bil-}*, *{çal-}*, *{yar-}* E tabanları üzerine doğrudan *{-glç}* eklenerek türemiş olmasının daha akla yatkın olduğunu düşünülmemektedir.

Çalışmamızın sonunda elde edilen bu bulgulardan hareketle, Türkçede *{-gAç}*, *{-glç}*, *{-(I/A)ç}* biçimbirimleri üzerine daha önce yapılmış çalışmalarda ulaşılmış sonuçlar şöyle değerlendirilebilir:

Öncelikle, *{-gA/Iç}* ve *{-(I/A)ç}* biçimbirimlerinin A veya E tabanı üzerine düzgülenmesinde ya da A veya S türetmesinde dil içi etmenlerin herhangi bir etkisinin olmadığı savlanabilir. Söz konusu biçimbirimlerin türetim sürecinde Uzun'un (2006, s. 98) İngilizcede S'tan A türeten *{-ity}* biçimbiriminin *{-ish}*, *{-y}*, *{-less}* gibi biçimbirimlerle sıfatlaşmış sözcükbirimlere eklenmemesi örneğindeki gibi bir biçimbirimsel kısıtlamanın söz konusu olduğu gözlenmemiştir. Bunun yanında *{-gA/Iç}* ve *{-(I/A)ç}* biçimbirimlerinin düzgülenmesinde sesbilimsel bir kısıtlamanın da söz konusu olduğu da saptanmamıştır. Birinci bölümde Uzun'un (2006, s. 100) E'den A ve S türeten *-ç* biçimbiriminin sonu */n/* sesbirimiyle biten sözcükbirimlere, *{-glç}* biçimbiriminin de sonu yalnızca */l/*, */n/*, */r/* sesbirimleriyle biten sözcükbirimlere eklendiğini savlamış olduğundan söz etmiştik. Ancak, elde ettiğimiz bulgularda karşımıza çıkan *ara-ç*, *im-le-ç*, *indük-le-ç*, *kayna-ç*, *ön-le-ç*, *sıra-la-ç*, *tıka-ç*, *top-la-ç*, *ula-ç*, *uy-ar-la-ç* ve *üf-le-ç* (bkz. Çizelge 3) sözcükbirimleri *{-(I/A)ç}* biçimbiriminin sonu */n/* sesbirimiyle bitmeyen sözcükbirimlerde *[-ç]* altbiçimciklenmesi sergileyebildiğini ve *bas-gıç* (bkz. Çizelge 1) örneği de *{-glç}* biçimbiriminin sonu */l/*, */n/*, veya */r/* sesbirimiyle bitmeyen bir sözcükbirim üzerine eklenebileceğini göstermiş ve bu savların

yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimleriyle türetilen *NİŞANGEÇ* (bkz. Çizelge 2) dışında her sözcükbirimin Türkçenin ünlü uyumuna (bkz. Grafik 2) uyduğu gözlenmiş, bu sözcükbirimin ünlü uyumuna uymamasının nedeninin de sözcük kökü olan *NİŞAN* sözcükbiriminin Farsçadan ödünçleme (Eyuboğlu: 2004, s. 495) olması nedeniyle Türkçe ünlü uyumuna uymadığı olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca, *BİLGİÇ*, *ÇALGIÇ* ve *YARGIÇ* sözcükbirimlerinde görülen taban ayrımı sorununun Türkçede aynı sessel çevre ve işlevi paylaşan biçimbirimleri üst üst geldiklerinde öbeğe eklenen ilk biçimbirim anadil konuşucuları tarafından sezgisel olarak silinmesi olarak (örn. *okul-un yönetim oda-sı-sı*) tanımlanabilecek sesdizimsel bir kural olan Kekeleme Yasağına (Stuttering Prohibition) benzer bir biçimbirim silinmesinden kaynaklanıyor olabileceği düşünülebilir. Bu bağlamda $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin söz konusu sözcükbirimlerde düzgülenmesinde sesbilimsel etmenlerin etkili olabileceği savlanabilir. Alanyazında bu sesdizimsel kural yalnızca çekim biçimbirimlerini kapsayacak biçimde örnekledirilmiş (Haig, 2002). Bu durum, $\{-gA\}$, $\{-gI\}$, $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin taban ayrımı sorununa ilişkin daha sonra yapılacak çalışmalarda Kekeleme Yasağı'nın türetim biçimbirimleri açısından da incelenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Son olarak, elde ettiğimiz bulgular $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin E tabanında düzgülediklerinde $\{-gA\}$ 'in dönüşlü ve edilgen çatı üzerinde, $\{-gI\}$ 'in dönüşlü ve ettirgen çatı üzerinde, $\{-(I/A)\}$ 'in da edilgen, ettirgen veya dönüşlü çatı üzerinde türetim yapabildiğini göstermektedir. Böylelikle birinci bölümde söz ettiğimiz Kornfilt'in (1997, s. 448) *-geç* ve *giç* biçimbirimlerinin kimi zaman edilgen çatı üzerinde, *-ç* biçimbiriminin ise çoğunlukla dönüşlü çatı üzerinde düzgülediği savı doğrulanmaktadır. Ancak bizim çalışmamızda bu bulguya ek olarak $\{-gA/I\}$ ve $\{-(I/A)\}$ biçimbirimlerinin ettirgen ve dönüşlü çatı üzerinde de düzgülenebildiği bulgusu eklenmiştir ve alanyazında söz konusu biçimbirimlerin özellikleri ve eklenme koşulları betimlenirken bu bulguya da yer verilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul: Papatya.
- Aronoff, M. (1976). *Word Formation in Generative Grammar*. Massachusetts: The MIT Press.
- Bauer, L. (2003). *Morphological Productivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çiftçi, M., Yıldırım, T. (2012). Divanü Lugati-t-Türk'te Yer Alan Alet-Eşya Adları. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. (7)2, 1229-1249.
- Eyuboğlu, İ. Z. (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal.
- Göksel, A., Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. Londra ve New York: Routledge.

- Haig, G. (2002). Constraints on Morpheme Repetition in Turkish.
Current Researches in Turkish Linguistics. Gazimagusa: Eastern Mediterranean University Press, 3-12.
- Haspelmath, M. (2002). *Understanding Morphology*. (2. Basım). Londra: Hodder Education.
- Haspelmath, M., Sims, A. (2010). *Understanding Morphology*. (2. Basım). Londra: Hodder Education.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish (Descriptive Grammar)*. Londra ve New York: Routledge.
- Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Everest.
- Uzun, N. E. (2004). *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları: Türkçe Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Papatya.
- Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim: Temel Kavramlar*. İstanbul: Papatya.
- Yıldız, H. (2011). Türk Dilinde {-Gaç} Ekinin Kaynakları – I. *Dil Araştırmaları* (8), 115-140.